

Prof. dr hab. Alina Rynio

Instytut Pedagogiki KUL

Recenzja Pracy doktorskiej

Pani mgr Anny Najdy

**WSPÓŁCZESNA RODZINA KURPIOWSKA I JEJ FUNKCJA RELIGIJNA.
STUDIUM ANALITYCZNO-BADAWCZE w dyscyplinie: nauki socjologiczne**

przygotowanej pod kierunkiem **Promotor prof. dr hab. Elżbiety Osewskiej i Promotora pomocniczego ks. dr Marcina Cholewy**; Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Kraków 2022. Liczba stron: 396; Tabele 82, wykresy: 68, ilustracje: 8, aneksy 7.

Podstawą napisania recenzji jest uchwała Rady Dyscypliny Nauk Socjologicznych Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie z dnia 21 listopada 2022 r. przesłana na piśmie przez Kierownika Dyscypliny Nauk Socjologicznych, ks. prof. dr hab. Tadeusza Borutkę.

Przedłożona do oceny dysertacja jest pracą badawczą podejmującą problematykę współczesnej rodziny kurpiowskiej w aspekcie jej funkcji religijnej. Zajęcie się problemem rodzin w tym aspekcie, zasługuje dziś na szczególne uznanie i uwagę tym bardziej, że problematyka ta w takiej formie w jakiej podejmuje ją Autorka dysertacji we współczesnych badaniach nie pojawia się zbyt często. Temat recenzowanej rozprawy doktorskiej „Współczesna rodzina kurpiowska i jej funkcja religijna. Studium analityczno-badawcze” wskazuje na rodzinę kurpiowską jako podstawową instytucję i wspólnotę realizującą prócz innych funkcji również funkcję religijną.

Intencją Autorki recenzowanej rozprawy było ustalenie: **Czy i w jakim zakresie i formie współczesna rodzina kurpiowska realizuje funkcję religijną?** Aby odpowiedzieć na główne pytanie badawcze dokonano analizy danych pozyskanych w wyniku przeprowadzonych badań własnych jak również krytycznej analizy materiałów źródłowych: dokumentów Kościoła, licznych publikacji naukowych, informacji zawartych na stronach internetowych diecezji łomżyńskiej oraz poszczególnych parafii.

We wstępie do rozprawy znajdujemy wiele wnoszące wyjaśnienie, że Autorka będzie odwoływać się do instytucjonalnego ujęcia rodziny w aspekcie socjologicznym reprezentowanym przez przedstawicieli, którymi są m. in: Dawid McKinley, Franciszek Adamski, Leon Dyczewski, Lucjan Kocik, Władysław Majkowski, Józef Młyński oraz Władysław Piwowarski. Perspektywa ta zakłada, że rodzina to instytucja historyczna zaspokajająca podstawowe potrzeby społeczne, m. in. takie jak: prokreacja, socjalizacja, wychowanie, pełni określone funkcje i zmienia się pod wpływem zewnętrznych czynników. Jest rzeczą oczywistą, że „społeczeństwo, jak pisze Autorka rec. rozprawy, zawdzięcza prokreacji odradzanie się, zaś socjalizacja wdraża nowe pokolenie w modele kulturowo-społeczne, co znajduje dopełnienie w procesie wychowania” (s. 4). Działania te „wymagają istnienia rodziny, która jest niezbędnym elementem życia społeczno-kulturowego i może być dopełniana, ale nie może być zastąpiona przez inne instytucje” (s. 4). Drugim, nie budzącym wątpliwości założeniem Autorki jest, iż „rodzina jest nie tylko instytucją społeczną, ale również religijną” o czym świadczą liczne analogie między życiem religijnym i rodzinnym czynione w obserwacjach etnologicznych i socjologicznych przeprowadzanych w różnych kulturach.

Autorka rozprawy jest świadoma, że „rodzina w ujęciu socjologicznym, pedagogicznym, psychologicznym, a zwłaszcza teologicznym pozostaje również wspólnotą życia i miłości, w której poprzez wiele relacji osoba włącza się do rodziny ludzkiej i Bożej. Silna więź miłości męża i żony znajdująca się u podstaw małżeństwa i rodziny i jest obrazem przymierza łączącego Boga z jego ludem. Komunia między samym Bogiem i ludźmi znajduje wypełnienie w Jezusie Chrystusie, który objawia prawdę o małżeństwie i samego Siebie składa na krzyżu w ofierze za swoją Oblubienicę – Kościół. Dlatego uzdalnia mężczyznę i kobietę do miłowania siebie, aż tak jak On sam ich umiłował i jak miłuje Kościół” (s. 6). Przywołując nauczanie Jana Pawła II Autorka rozprawy stwierdza, że „przymierze małżeńskie ma tak wielką wagę, że Kościół wynosi je do rangi sakramentu. Rodzina chrześcijańska, wierna swemu sakramentalnemu przymierz, staje się autentycznym znakiem bezinteresownej i powszechnej miłości Boga do ludzi. Ta miłość Boga stanowi duchowe centrum rodziny i jej fundament. Poprzez taką miłość rodzina powstaje, rozwija się, dojrzewa i staje się źródłem pokoju i szczęścia dla rodziców i dla dzieci. Jest prawdziwym środowiskiem życia i miłości”. Autorka recenzowanej rozprawy wskazując na ścisły związek jaki istnieje pomiędzy rodziną a Kościołem na 7 stronie Wstępu pisze: „Kościół jest `rodziną dzieci Bożych`, a rodzina chrześcijańska jest Kościołem domowym. Dzięki silnemu,

wzajemnemu powiązaniu rodziny z Kościołem dokonuje się integracja miłości, życia i wiary”.

Mając świadomość wielorakich przemian zachodzących w postrzeganiu zarówno współczesnej rodziny jak i jej funkcji religijnej i samej religii Autorka recenzowanej rozprawy podjęła się niełatwych, nowatorskich i niezwykle rzetelnych badań nad realizacją funkcji religijnej przez współczesne rodziny kurpiowskie.

Strona formalna pracy

Wobec różnorodnych globalnych przemian wpływających na rodzinę kurpiowską i Kurpiów, Autorka dysertacji stawia szereg zasadnych pytań. 14 pytań badawczych dotyczy stanu wiedzy, świadomości religijnej i przywiązania do tradycji Kurpiów; 10 pytań dotyczy uczestnictwa w obrzędach religijnych; ostatnie sześć pytań badawczych stanowią pytania dotyczące przestrzegania akceptowanych norm i wartości. Autorkę interesuje: czy ludność kurpiowska zachowała jeszcze swoją odrębność kulturową? Czy współczesna rodzina kurpiowska dba o zachowanie, a nawet umacnianie swojej tożsamości kulturowo-religijnej? W jakim zakresie ją docenia i szanuje? Czy nadal podejmuje realizację funkcji religijnej, a jeśli tak, to w jakim zakresie? W jaki sposób dawna rodzina kurpiowska pełniła, a w jaki sposób współczesna rodzina faktycznie pełni funkcję religijną? Jakie były i są obecnie jej treści, zakres i intensywność? Co uległo zanikowi, zmianie, a co z tej funkcji pozostało? W jaki sposób rodzina kurpiowska radzi sobie ze współczesnym pluralizmem religijnym?

Wobec powyższych pytań głównym celem rozprawy doktorskiej, Autorka uczyniła ukazanie współczesnej rodziny kurpiowskiej i jej funkcji religijnej na podstawie literatury przedmiotu i badań własnych. Realizacja funkcji religijnej rodzin kurpiowskich została zbadana za pomocą zmodyfikowanego kwestionariusza ankiety opartego na siedmiu parametrach funkcji religijnej znanego socjologa Władysława Piwowarskiego. Parametrami tymi są: globalny stosunek do wiary, wiedza religijna, ideologia religijna, doświadczenie religijne, praktyki religijne, wspólnoty religijne i moralność religijna.

W rozprawie z powodzeniem została też zastosowana metoda krytycznej analizy literatury etnograficznej, socjologicznej, teologicznej oraz pedagogicznej. Niewątpliwie pozwoliło to na wyznaczenie kontekstu i zakresu zagadnień niezbędnych dla potrzeb podejmowanego projektu badawczego, jak również na określenie różnych aspektów głównego zagadnienia badawczego, ustalenie teoretycznego i

metodologicznego wzoru postępowania, wykazanie luk poznawczych i możliwości wzbogacenia dotychczasowych ustaleń na temat rodziny kurpiowskiej i jej funkcji religijnej.

Na potrzeby rozprawy doktorskiej zostało przeprowadzone badanie własne, w którym respondentami byli członkowie rodzin Kurpiowszczyzny w liczbie 370-u. Przygotowany przez Autorkę kwestionariusz ankiety został zmodyfikowany w Katedrze Teorii Społecznych i Socjologii Rodziny Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie. W celu uzyskania danych dotyczących rodziny kurpiowskiej i jej funkcji religijnej Autorka zdecydowała się przeprowadzić badania empiryczne wśród mieszkańców dziewięciu parafii kurpiowskich na terenie czterech dekanatów diecezji łomżyńskiej. Celowo dobrała badanych, co nie budzi wątpliwości i oprócz zmodyfikowanej ankiety wykorzystwała też badania jakościowe (25 wywiadów telefonicznych z osobami, które je dystrybuowały).

W recenzowanej rozprawie za główny problem badawczy uznano pytanie o realizację funkcji religijnej w rodzinie kurpiowskiej. W odniesieniu do tak ujętego problemu badawczego zostało sformułowane pytanie: **W jakim zakresie i w jakiej formie współczesna rodzina kurpiowska realizuje funkcję religijną?** Ważne dla niniejszej pracy było zaprezentowanie rodziny kurpiowskiej mocno osadzonej w kulturze i religijności ludowej Kurpiowszczyzny oraz ukazanie jej funkcji religijnej, ze szczególnym uwzględnieniem świadomości religijnej, postaw moralnych, wspólnotowości, misyjności i praktyk religijnych. Autorka chcąc wykazać prawdziwość postawionej hipotezy badawczej starała się wykazać, czy i w jakim zakresie rodzina kurpiowska realizuje funkcję religijną. W tym kontekście istotną sprawą stało się zbadanie, jaki jest poziom wiedzy i świadomości religijnej członków rodziny kurpiowskiej. Bardzo ważne okazały się zagadnienia dotyczące praktyk religijnych rodziny kurpiowskiej oraz przestrzegania norm religijnych i moralnych przez jej członków. Duże znaczenie w zakresie opracowanego zagadnienia miał też stopień zaangażowania rodziny kurpiowskiej w religijności, tradycji i żywej kulturze regionu oraz jej aktywność apostołska.

Rozprawa doktorska składa się ze wstępu, wykazu skrótów, spisu treści, czterech rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisu tabel i wykresów oraz aneksu, który stanowią: Kwestionariusz pięcioczęściowej ankiety, materiał fotograficzny i zestawienie zbiorcze wyników. Na marginesie dodam, że nie wszystkie te elementy są wymienione przez Autorkę rozprawy. Całość pracy liczy 396 stron. Bibliografia (całość na s. 334-356) podzielona na 4 części i podział ten nie budzi większych zastrzeżeń. Co więcej Bibliografia wskazuje, że Autorka dokonała rzetelnego studium przedmiotu w warstwie źródłowej i literatury opracowań. W treści wstępu zawarte zostały: uzasadnienie i aktualność tematu pracy,

podstawy metodologii własnych badań, kluczowe pojęcia i struktura pracy. Jednak szerszego wyjaśnienia i doprecyzowania – moim zdaniem - wymaga pojęcie funkcji religijnej rodziny. Strukturę recenzowanej rozprawy należy uznać za logicznie uzasadnioną i stwierdzić, że pod względem formalnym niczego jej nie brakuje.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym: **Rodzina kurpiowska – uwarunkowania historyczne, społeczno-kulturowe i religijne** w oparciu o analizę bogatej literatury przedmiotowej została ukazana geneza oraz pochodzenie Kurpiów. Autorka uwzględniła: położenie geograficzne, etymologię słowa „Kurp”, osadnictwo oraz rys historyczny. Szczegółowo opisała istotne cechy codziennego życia Kurpiów, ich tradycje, kulturę i patriotyzm. Przedstawiła także przynależność Kurpiowszczyzny do struktury administracyjnej, kościelnej i państwowej oraz aspekt społeczno-kulturowy dotyczący struktury i funkcji religijnej rodziny kurpiowskiej.

W rozdziale drugim noszącym tytuł: **Założenia metodologiczne, przyjęte w badaniu** została przedstawiona metodologia podjętych badań w tym przedmiot i cel badań, problemy i hipotezy badawcze, metody badawcze oraz charakterystyka badanej grupy. Na marginesie dodam, że w opisie przedmiotu i celu badań zaskoczyła mnie ilość pytań badawczych (14 pytań badawczych dotyczyło stanu wiedzy, świadomości religijnej i przywiązania do tradycji kurpiowskiej, 10 pytań dotyczyło udziału badanych w obrzędach religijnych, i 6 pytań dotyczyło przestrzegania akceptowanych norm i wartości), przy czym nie każdemu pytaniu badawczemu odpowiada hipoteza weryfikująca czy przypuszczenia zawarte w pytaniach są trafne czy fałszywe.

Rozdział trzeci i czwarty (s. 120-320) zawiera prezentację i analizę materiału zebranego w toku badań własnych. Rozdział trzeci zatytułowany: **Świadomość religijna, postawy moralno-obyczajowe i misyjność rodziny kurpiowskiej na podstawie analizy przeprowadzonych badań** zawiera odniesienie do wiedzy religijnej, świadomości religijnej oraz autodeklaracji wiary ze szczególnym podkreśleniem analizy zagadnień związanych z posiadanym obrazem Boga, podstawowych prawd wiary, zachowania norm moralno-religijnych, uznania podstawowych wartości, realizacji przykazań, aktywność misyjno-apostolskiej, a także uczestnictwa w zrzeczeniach religijnych i w działaniach parafii.

W rozdziale czwartym noszącym tytuł: **Wymiar wspólnotowy i praktyki religijne rodziny kurpiowskiej na podstawie analizy przeprowadzonych badań** Autorka ukazała zagadnienia związane z wymiarem wspólnotowym i praktykami religijnymi rodziny kurpiowskiej. Na podstawie dostępnej literatury zaprezentowała jak wcześniej ludność kurpiowska wypełniała praktyki religijne i brała udział we wspólnotowym oddawaniu czci

Bogu. Na podstawie badań empirycznych Autorka wykazała w jakim zakresie przejawy religijności niegdyś kultywowane zachowały się i są realizowane we współczesnych rodzinach kurpiowskich. Zwróciła uwagę na wymiar modlitwy indywidualnej i rodzinnej, jak również modlitwy wspólnotowej, podejmowanej w lokalnej wspólnocie eklezjalnej. Ukazała również udział rodziny kurpiowskiej w liturgii Kościoła, życiu sakramentalnym, uczestnictwo we Mszy Świętej, nabożeństwach, procesjach i pielgrzymkach. W tej części pracy przedstawiła również ważny dla rodziny kurpiowskiej kult świętych przejawiający się nie tylko w modlitwach i nabożeństwach, ale też w wytworach rąk ludzkich, takich jak przydrożne i przydomowe kapliczki, figury, obrazy. Ze względu na fakt, że Kurpiów łączą szczególne relacje z Matką Bożą i św. Józefem, to zagadnienie zostało szczególnie wyeksponowane. Stało się to za sprawą faktu, iż Maryja, Matka Jezusa i Józef jako Jego opiekun są często prezentowani w wytworach sztuki ludowej, przypominając Kurpiom o wartości i świętości rodziny. Trzeba docenić, że każdy rozdział i podrozdział zawiera podsumowanie.

Rozprawę zamyka zakończenie zawierające szczegółowe podsumowanie wyników badań oraz wypływających z nich spostrzeżeń i wniosków.

Merytoryczna ocena pracy

O ile sama struktura rozprawy jest jak najbardziej do przyjęcia, podobnie jak analiza merytoryczna, empiryczna i statystyczna to pierwsza uwaga krytyczna dotyczy zawartości treściowej finalnej części rozdziału I-ego. Otóż w finalnej części tegoż rozdziału (s. 75-89) Autorka niespodziewanie po ogólnej charakterystyce danych pochodzących głównie z literatury opracowań odnośnie przywiązania rodzin kurpiowskich do religii i tradycji, jeszcze przed jakimkolwiek opisem zastosowanej procedury badawczej w oparciu o własne badania empiryczne prześledziła znaczenie tradycji i kultury chrześcijańskiej dla współczesnych Kurpiów. Przecież można było to przenieść do rozdziału II, gdzie Autorka dokonuje opisu respondentów i terenu badań i np. w punkcie 2.7 tytułując go jako: Charakterystyka respondentów ze względu na przywiązanie do tradycji kurpiowskiej i kultury chrześcijańskiej dokonać tego opisu nie naruszając teoretycznego charakteru rozdziału I-ego. Sądzę, że tak byłoby korzystniej dla przyjętej struktury dysertacji i jej charakteru. W tego typu rozprawach pisanych w ramach Nauk Socjologicznych mamy zazwyczaj część teoretyczną, metodologiczną i empiryczną. Wszystkie te części rządzą się swoimi prawami i pełnią określone funkcje.

Drugą wątpliwość wzbudził we mnie sposób formułowania problemów szczegółowych. Przyznam, że wobec wielości pytań badawczych, którym nie zawsze odpowiadają przyjmowane hipotezy, niezbyt wyraźnie wybrzmiały problemy szczegółowe. Zabrakło mi też należycie wyeksponowanych zmiennych i wskaźników, co nie znaczy, że Autorka ich nie widzi i nie uwzględnia. Rzecz w tym, że je uwzględnia i wykorzystuje przy analizie danych empirycznych, ale ich wprost nie nazywa. A przecież zmodernizowane narzędzie badawcze, jakim jest wykorzystywana z powodzeniem Ankieta przygotowana na podstawie założeń Władysława Piwowarskiego, pozwalała na jasne wypunktowanie zarówno problemów szczegółowych, zmiennych jak i wskaźników. Sądzę, że dobrym rozwiązaniem byłoby zamieszczenie tych elementów w specjalnej tabeli, aby nam się nic nie zgubiło. Sądzę też, że precyzyjne określenie kilku problemów szczegółowych i odpowiadających im pytań i hipotez jak również należyte wyeksponowanie zmiennych i wskaźników pozwoliłoby na lepsze uporządkowanie całości analizowanych kwestii.

Kolejna uwaga dotyczy języka, który czasami mógłby być bardziej dopracowany. Kilkakrotnie zawodzi szyk wyrazów w zdaniu. Przykładem może być strona 322 i zdanie zaczynające się od słów: „Zauważmy, że wskaźnik wiary w jako Jezusa Syna Bożego jest wyższy od wskaźnika deklaracji znajomości prawdy wiary”, a powinno być: „Zauważmy, że wskaźnik wiary w Jezusa jako Syna Bożego jest wyższy ...”. Zdarzają się też wydłużające i tak obszerną dysertację powtórzenia. Czasami, co zdarza się w wielu pracach tego typu, występują literówki, np. na stronie 330 jest projektu zamiast projekt. Wszystko to jednak nie przekreśla poznawczej i merytorycznej wartości nowatorsko wykonanego projektu Doktorantki.

Wnioski i dyskusje

Zmierzając do konkluzji należy raz jeszcze podkreślić, że podjęta w rozprawie problematyka dotycząca współczesnej rodziny kurpiowskiej i jej funkcji religijnej jest ze wszech miar wartościowa i niezwykle ważna z perspektywy przywróconych nauk o rodzinie. Ważność i znaczenie podjętej w dysertacji problematyki należy widzieć z uwagi na jej społeczny, duszpasterski i pedagogiczny charakter. Na uwagę zasługuje bardzo dobra znajomość literatury przedmiotu o czym świadczy bogata literatura. Mimo zauważonych braków i potknięć, które zdarzają się początkującym adeptom nauki należy podkreślić, że Doktorantka realizując swój samodzielny projekt badawczy wykazała się umiejętnością analizy i interpretacji zebranych danych empirycznych i tych pochodzących z badań

jakościowych. Wnioski wyrażone na stronach 320-329 jak również podsumowujące poszczególne rozdziały i podrozdziały są tego dowodem a ich słuszność nie budzi wątpliwości. **Recenzowana rozprawa ma swoją wartość naukową i niekwestionowane znaczenie pedagogiczne, społeczne, kulturowe i pastoralne, co jest niewątpliwą zasługą znanej ze swej wnikliwości Pani Promotor Prof. dr hab. Elżbiety Osęwskiej i Promotora Pomocniczego ks. dr Marcina Cholewy. Dlatego też w tym miejscu pragnę pogratulować twórczego zaangażowania w powstanie i realizację tego jakże ważnego i potrzebnego projektu nie tylko jego Autorce ale i Promotorom. Wszak uzyskane wyniki są pozytywnością łamią pewne stereotypy dotyczące współczesnej rodziny polskiej i jej funkcji religijnej, a zaprezentowana rozprawa otwiera nową perspektywę badawczą.**

Ponieważ moje podejście do twardych danych empirycznych jest pragmatyczne i postulatywne, pytanie jakie zgłaszam pod publiczną rozważę w ramach trwającej obrony brzmi następująco: **Mając dostęp do wyników Pani badań empirycznych i ogromnej wiedzy jaką Pani dysponuje, co należałoby zrobić, aby rodziny kurpiowskie zachowały swój „kod międzykulturowy” tak, aby przetrwała ich tożsamość i to, co składa się na ich imię własne?**

Konkluzja finalna

Przyjmując odniesienie do kryteriów oceny rozprawy doktorskiej można stwierdzić, że Autorka podjęła oryginalne i cenne zagadnienie badawcze, opanowała wiedzę teoretyczną w dyscyplinie nauki socjologiczne i umiejętność samodzielnego prowadzenia dysertacji. Biorąc pod uwagę walory poznawcze i naukowe recenzowanej rozprawy, stwierdzam, że rozprawa doktorska Pani mgr Anny Najdy pt: **WSPÓŁCZESNA RODZINA KURPIOWSKA I JEJ FUNKCJA RELIGIJNA. STUDIUM ANALITYCZNO-BADAWCZE** spełnia warunki określone w wyżej wymienionej ustawie oraz w artykule 13.1 Ustawy z dnia 14.03.2003 r. o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki (Dz.U.2003 nr 65 poz.595 z późn. zmianami).

W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Lublin, 13 grudnia 2022 r.

Alina Rynio

